TANIL BORA • **Devrimciler**
’78’liler: Bir Kuşak Biyografisi

TANIL BORA 1963 Ankara doğumlu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1984-1988 arasında haftalık haber dergisi *Yeni Gündem*'de gazetecilik yaptı. 1988'den beri İletişim Yayınları'nda araştırma-inceleme dizisi editörüdür. O zamandan beri kitap çevirmenliğiyle de meşguldür. 1993'ten 2014'e kadar üç aylık sosyal bilimler dergisi *Toplum ve Bilim* dergisinin yayın yönetmenliğini yaptı. 1989'dan beri düzenli yazdığı aylık sosyalist kültür dergisi *Birikim*'in 2012'de yayın koordinatörlüğünü üstlendi.

Ağırlıklı çalışma alanları, Türkiye'de siyasal düşünceler, özellikle sağ ideoloji ve milliyetçiliktir. Bu konularda yayımlanmış kitapları: *Devlet Ocak Dergâh - 1980'lerde Ülkücü Hareket* (Kemal Can ile birlikte, İletişim Yayınları, 1991), *Milliyetçiliğin Kara Baharı* (Birikim Yayınları, 1995), *Türk Sağının Üç Hali* (Birikim Yayınları, 1998), *Devlet ve Kuzgun - 1990'lardan 2000'lere MHP* (Kemal Can ile birlikte, İletişim Yayınları, 2004), *Medeniyet Kaybı - Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar* (Birikim Yayınları, 2006), *Türkiye'nin Linç Rejimi* (Birikim Yayınları, 2008), *Sol, Sinizm, Pragmatizm* (Birikim Yayınları, 2010), *Cereyanlar - Türkiye'de Siyasî İdeolojiler* (İletişim Yayınları, 2017), *Zamanın Kelimeleri* (Birikim Kitapları, 2018), *Hasan Âli Yücel* (İletişim Yayınları, 2021), *Demirel* (İletişim Yayınları, 2023), *Batı'yı Seyretmek* (Aylin Özman ve Kadir Dede ile birlikte, İletişim Yayınları, 2026), *Devrimciler - '78'liler: Bir Kuşak Biyografisi* (İletişim Yayınları, 2026).

İletişim Yayınları 3741 • Biyografi Dizisi 48
ISBN-13: 978-975-05-4032-5
© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Kerem Ünüvar
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
KAPAK GÖRSELİ Emine Ayhan
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Begüm Hazar Keleş
DİZİN Berkay Üzüm, Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TANIL BORA

Devrimciler

’78’liler: Bir Kuşak Biyografisi

iletişim

Cengiz Türüdü'ye...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 9

Sunuş 11

1 Giriş: Hafıza Dökümü 15

2 Aile Meselesi 45

3 Solcu Olmak 63

4 Tedrisat 89

5 Adanmak 133

6 Örgüt 173

7 Öğrenci, Mahalle, Köy, İşçi 257

8 Faşizme Karşı... 311

9 Devrimci Şiddet 349

10 1 Mayıs '77 395

11 Fazladan Yaşamak 405

12 Halkımız 421

13 Ahlâk, Kültür 469

14 Kadın-Erkek 491

15 Birbirini Kırmak 553
16 Siyasal Coğrafya 601
17 Legaliteyi İstismar, Seçimler, "Açık" Parti 623
18 Devlet, Egemen İdeoloji 641
19 Kürt Meselesi 665
20 İşkence, Hapis 681
21 12 Eylül 699
Bitirirken 727

Kişi Bilgileri 731
Kaynakça 739
İsim Dizini 751

TEŞEKKÜR

Bir kitap çalışması, hele böyle uzun sürdüğünde ve aynı zamanda gönül meselesi olduğunda, bir ekosistem yaratıyor. Öncelikle, o ekosisteme şükran borçluyum.

Faruk Alpkaya'ya, Sezar Atmaca'ya, Bülent Aydın'a, Emre Bayın'a, Kıvanç Koçak'a, Osman Özarslan'a, Emrah Özen'e, Utku Özmakas'a, Gökçer Tahincioğlu'na, Emirali Türkmen'e, muhtelif kaynak teminindeki katkıları ve "ihbarları" için teşekkür ederim.

Levent Ayaşlıoğlu, Nacide Berber, Barış Bıçakçı, Behçet Çelik, Dinçer Demirkent, Melike Işık, Necdet Dümelli, Reha Erdem, Ceren Ünlü Ertan, Özlem Gülçiçek, Göze Orhon, Merih Cemal Taymaz, Nilgün Toker, Aybars Yanık bazı bölümleri okuyup yorum yaptılar, teşekkür ederim. Burak Onaran'ın, *Toplum ve Bilim*'in 174. sayısında (2025) makale olarak yayımlanan 1. Bölüm'e getirdiği etraflı yorumlara bilhassa teşekkür ederim.

Sercan Çınar'a, sürekli istişare ve moral katkısı için teşekkür ederim.

Lucie Drechselová'ya, I.B. Tauris'ten yayımlanacak olan, *Gender and Political Generations in Turkey* başlığını öngördüğü kitabını okuma fırsatı tanıdığı için teşekkür ederim. Erkan Kayılı'ya, (kendisinden başka bir derleme için yıllar önce istediğim ve zamanında yetiştiremediği!) yayımlanmamış yazısını bu çalışmada kullanmama olanak tanıdığı için teşekkür ederim. Mukaddes Erdoğdu Çelik'e, yayımlanmamış bir anlatısından bir çift sözü aktarmama izin verdiği için teşekkür ederim.

Begüm Hazar Keleş'e kılı kırk yaran düzeltisi için hayranlık ve minnetle teşekkür ederim. Emre Bayın'a da ayrıca dikkatli okuması ve uyarıları için, çok teşekkür.

Kaynak temini için en çok teşekkür etmem gereken kişi, Cemalettin Canlı'dır. Onu ayrıca anmalıyım. "Cemo", tam teşekküllü bir baş tedarikçidir! Devrimci anılarının ve biyografilerinin yazılmasına, yayımlanmasına verdiği muazzam katkıyla, adeta bizatihî bir yayın kuruluşudur. Bu yetmiyormuş gibi, onlarca, gerçekten onlarca kitabı onun aracılığıyla edindim. Moral ve istişare katkısı, cabası. Teşekküre kelime yetmez.

Kitabın ön-okuyucularına gelelim... Yiğit Ekmekçi, –11 yaşımdan arkadaşım–, azamî yüreklendirmesiyle bu çalışmaya girişirken tereddütlerimi gidermemi sağladı ve bütün metni okuyarak önerilerde, uyarılarda bulundu. Kerem Ünüvar, –sağduyu arkadaşım–, metne aklının fikrinin mahfazasını sundu. Mehmet Ertan, mükemmel bir tez izleme jürisi hizmeti sundu. Kimseye "fena değil"den fazlasını kolay bahşetmediğini bilerek kendisine yazdıklarımı okutmayı göze aldığım arkadaşım Necmi Erdoğan, metni ince eleğinden geçirdi. Seyfi Öngider, Seyfi Abi, –ki bizzat kitabın konusuna ve öznelerine dahildir–, gerçekten çok yararlandığım dikkatleri ve eleştirileriyle omuz verdi. Ve Aksu... uzun müddet beni bu zorlu ve belâlı girişimden caydırmaya çalışmasına rağmen satır satır okudu, hayatî dokunuşlar yaptı. Benim bütün teşekkürlerim hep Aksu'ya çıkıyor.

Hepsi, kapanmayacak bir teşekkür borcudur.

Sunuş

> Kendinize ait olmayan hatıraları bulup çıkarmak tuzaklarla dolu çetin bir iş.[1]

Bu kitap, 1974-1980 döneminin devrimcileri üzerine, yerleşmiş adıyla '78'liler üzerine, bir prosopografi denemesidir. *Prosopografi*: yani grup biyografisi veya kolektif biyografi. Kaynağım, kuşağın mensuplarının anıları, onlarla yapılmış nehir söyleşiler ve biraz da, haklarında yazılmış biyografilerdir. Bu hafıza dökümüne dayanarak, kendilerine tuttukları arkası puslu aynadaki yansımasıyla, bir kuşağın ortak biyografisini anlatmaya çalışıyorum. Ölçeği itibarıyla sıradışı bir prosopografidir, battal boy diyebiliriz; 'sayılabilir', sıkı bir ilişki ağı (*network*) içinde tanımlanabilir bir gruptan daha geniş bir topluluğu kapsıyor. Kitabın sonunda, döneme dair hikâyesini az çok bir bütünlük içinde öğrenebildiğimiz ve birçok bölümde anlatımlarından yararlanılan insanların çok kısa, en temel biyografik verilerini gösteren bir döküm yer alıyor. Fakat anlattığım, dar anlamda bu listedeki grubun biyografisi değil. Onlar, daha geniş bir grubun, bir kuşağın numuneleri gibidir.

Çalışma, aynı zamanda *parçalı bir biyografi* niteliğini taşıyor. Yani, bir hayatın, bir akışın tamamını değil, bir parçasının, bütünü de aydınlatmaya yarayacak bir "zaman noktasının" biyografisi niteliğindedir.[2] O zaman noktası, tekrarlayayım, 1974-1980 dönemidir. Bu dönemin olayları, bir bakıma 1960'larda başlayan sol yükselişin, özellikle de onun 1971'de dönüştüğü devrimci hareketin devamıdır. Fakat aynı zamanda, 12 Mart darbe rejimini sona erdiren 1973 Ekim genel seçimleri ve 1974 genel affı ile 12 Eylül 1980 darbesi arasında, kendi içinde bütün teşkil eden bir ayrı dönemdir. Siyasal

1 Kirsty Bell, *Dip Akıntıları*, çev. Yasemin Çongar, Siren Yayınları, İstanbul, 2024.

2 Barbara Caine, *Biyografi ve Tarih*, çev. Müge Sözen, T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 133, 138, 150.

seferberliğin olağanüstü kitleselleşmesi ve şiddetlenmesi bakımından, modern Türkiye tarihinin müstesna bir dönemidir. İşte, kitabın konusu, devrimcilerin o 6 yıllık olağanüstü yoğun dönemdeki hali ve ervahıdır.

Altını koyu çizmeliyim: Kitabın maksadı, tarihin, olayların, hareketlerin *değil*, özneler-failler-aktörler olarak bu devrimciler kuşağının ve onun *ethos*'unun tasviridir. Olaylar ve hareketler hakkında, arka plan kabilinden kaba fırça darbeleriyle çizilmiş krokiler bulabilirsiniz – fakat sadece o kadar. Bu bir "büyük resim" kitabı değil, minyatür kitabıdır. Biyografiye, kimi tarihçiler, tarih anlatılarını düzeltme işlevi atfediyorlar.[3] Özellikle "büyük resmin" görmediği veya düzlediği olguların fark edilmesinde, böylece tarihin düzeltilmesinde, biyografinin önemli bir katkısı olabilir. Elbette prosopografi için de söyleyebiliriz bunu.

'Devrimciler'deki çoğul eki, birçok düzeyde farklı *devrimcilikler*i anlatıyor. Akımlara-hareketlere-örgütlere göre farklılaşan devrimcilik meşrepleri olduğu gibi, muhitlere-yerlere ve doğrudan kişiliklere bağlı farklı devrimcilik meşrepleri de vardır. Kitapta çizilmeye çalışılan biyografik portre, kesinlikle bir ideal-tipin değil, kesinlikle bir ortalamanın değil, değişik meşrepleriyle, yönelimleriyle, tarzlarıyla, olanca *çoğulluğuyla* devrimci*lerin* portresidir. Her konuda, farklı yönelimlerin ve tereddütlerin izini sürmeye çalıştım.

Okuyacağınız metin, sosyal bilimde *emik* denen yöntemi benimseyerek yazılmış bir metindir. Yani bir topluluğun, bir muhitin kendi dünyasını esas alarak, onun içinden, onun merceğinden bakarak yazılmış bir metin. Bu yöntem, eleştirel dikkati dışlamaz; *içeriden* eleştirir.

Kaynağın, anılar, nehir söyleşiler ve –az sayıda– biyografiler olduğunu söyledim. Ayrıca mülakat yapmadım ama tabii '78'li devrimcilerle, ömür boyu, nice 'görüşmüşlüğüm' var – sesleri hep kulağımdaydı.

Kaynak anlatıların, 'olayın' üzerinden en az otuz yıl hatta bazen kırk yıldan fazla zaman geçmişken kurulan anlatılar olduğunu unutmamamız gerekir. Bir uçta geçmişi güzelleme meylinden, öteki uçta 1980 sonrası süregiden "solcular" karalamasına karşı gayriihtiyarî savunmaya geçme meyline kadar, hafıza muhtelif süzgeçlerden geçerek yıkanır. Aktarırken, bu durumu ara ara bir-iki kelimeyle hatırlatma gereği duydum. Ayrıca, genellikle bir vakıadan değil, onun aktarımından söz ettiğimizi belirten bir dil kullanmayı tercih ettim; ara sıra mişli geçmiş de kullandım. Kitap, '78'lilerin yaşam dökümü olmakla beraber ve belki ondan önce, onların *hafıza dökümüdür*.

Çalışmanın peşinen teslim etmem gereken bir sınırlılığı, 'eksik temsille' ilgilidir. Bazı hareket mensuplarının yazdığı anılar veya anlatımları, hare-

3 Nigel Hamilton, "Hataların düzelticisi olarak biyografi", *Biyografik Dönemeç*, çev. Uğur Yankı Üçkardeşler, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2024 s. 33-62.

ketlerinin cüssesine nazaran, pek azdır. İsim vereceksek; Halkın Kurtuluşçularınınki görece azdır, Devrimci Solcularınki iyice azdır. Dolayısıyla, bu hareketlerden olanların hafızasıyla ilgili göreli bir mahrumiyetimiz var. Buna karşılık, Devrimci Yolcular ve Kurtuluşçuların aktarımlarının hacmi görece büyüktür. Dolayısıyla, kitapta onların sesini daha çok işitiyoruz. Kadınların görece eksik temsili, zaten 1. ve 14. bölümlerde de vurguladığım yapısal bir sorundur.

'Eksik temsil' açısından, çalışmanın esas itibarıyla "Türk solu"nu kapsadığını belirtmeliyim. Kürt devrimci hareket(ler)i, 1970'lerin ikinci yarısında ülkenin 'batısındaki' hareketlerden yollarını ayırmaya başlamış ve onları –Türk-egemenliği sistemine eninde sonunda tâbi saydıkları– "Türk solu" olarak tanımlamışlardı. Kürt devrimci hareketlerinin 1974-1980 dönemindeki deneyimlerine ilişkin anılar ve anlatılar,[4] müstakil bir bölüm yazmaya elvermeyecek kadar kısıtlıdır. Bunu, Kürt meselesini konu ettiğim 19. Bölüm'de de tekrarlıyorum. Kürt meselesi kitapta yer almakla beraber, Kürt sol/devrimci hareket(ler)i, öncelikle kaynak yetersizliği nedeniyle, kapsam dışıdır. Ek bir sebep olarak, müstakil bir çalışmayı hak eden ayrı bir evren oluşturduklarını da hesaba katmalıyız.

Aslına bakarsanız, bu saydıklarımdan da eksik temsil edilenler, suskunlardır. Vazgeçenler... kenara çekilenler... şu veya bu nedenle susmayı tercih edenler... söylemeye dili varmayanlar... Onların hafızası, kayıt dışıdır. Bu kitap, söz söylemeye devam edenlerin öznelliğini yansıtıyor.

Kitabın geniş hacmi içindeki en geniş hacmi, alıntılar oluşturuyor. Çünkü, kuşağın insanlarının kendi sözlerinin, onların özgün söyleyiş biçimlerinin duyulmasını istedim. Fakat bu bir alıntı yığını değildir. Büyük resim yerine minyatür teşbihine başvurmuştum, yine resim sanatına nispet ederek *istif* terimine el atayım. Resim tekniğindeki anlamıyla istif, malzemeyi bir düzen, denge ve ritimle kurgulamaktır. Buradaki alıntı bolluğunda da bu anlamda bir istif var. Kuşağın cümleleriyle kurgulanmış, kurulmuş bir anlatı var. Aralarda kısa yorumlar göreceksiniz – uzun yorumlar aramayın. İstifin kendisi, anlatının kendisi, zaten yorumdur.

Şu biçimsel notu da düşeyim: Çift tırnak içindeki ifadeler alıntıdır, tek tırnak içine alınanlar ise kendi vurgularımdır.

Geniş bir külliyatı, tasnif –ve istif– ederek toparlamış olmanın, açık veya zımnî yorumlarımla mutabık olmasalar bile, okurların işine yarayacağını umuyorum.

Bölümleri sırayla okumak şart değil. Bölümler arası sık sık yaptığım göndermeler, sıralı bölümlemenin ötesindeki bir anlam haritasının ifadesidir.

4 Bunun altını çiziyorum: Genel kaynaklardan değil, 1974-1980 dönemine ait kişisel anılardan söz ediyorum.

Bölümlerdeki gri zeminli kısımlar, çerçeve yazılar veya 'görece özerk' parçalar olarak düşünülebilir.

Ben de bu kuşağın saçak altında yetişenlerden biriyim. Yıllarca, yıllarca bir şekilde onlardan hiza almış olanlardanım. Birçoğumuzun üzerinde öyle veya böyle emekleri var, tesirleri var. Bu kitap, bir nevi borç ödemesidir.

Akçakoca-Ankara, Temmuz 2026